

**NNYOCHA NKAASỤSỤ DỊ N’ IDUUAZỊ OJA DUFUO DIKE NKE RAY C. ANENE
DERE**

Nke si n’ aka

By

Comfort Nwuka Ezebuilo Ph.D.

Jacinta Nndidi Okey-Agbo

Idoko Adam, Fadila Nwadinmkpa

And

Ogbu, Christiana Kelechi

Department of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages

University of Nigeria, Nsukka.

Ụmị

Nchọcha a gbadoro ụkwụ na nkaasụsụ dị n’ iduuazị Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Site n’ ịgbaso usoro nkọwa (usoro diskriptivu), ndị odee nyochara isiokwu a ma tucha ya nke ọma. Ọ bụ site nkaasụsụ ndị a hụtagasiri n’ Oja Dufuo Dike ka e ji nweta njiatule (data) e ji ruo ọrụ na nchọcha a. A gara n’ ihu deputagasia nkaasụsụ ndị ahutara ma nye osisa ajuju nchọcha a jugasiri. Nchoputa e nwetara na-egosi na ọrụ nchọcha a ga-abawanye amumamu e nwaburu n’agumagu e dere ede Igbo n’ ihi na ọ gbara n’anwu ụdidi agwa di iche iche ụfodu ji emegide ibe ha na ka onye a na-emegide siri nagide mkpagbu ndi ahụ. Ndị odee tonyere aro ka a gbaa mbọ na- enyocha akwukwo agumagu ndi ozo e dere n’ asusu Igbo n’ ihi na ọ ga-eme ka ihe gbasara nkaasụsụ doo ndi na-amu asusu, tumadi ndi nwere mmasi n’ igu akwukwo anya.

NTỌALA NCHỌCHA

Asụsụ bụ ụzọ kachasi doo anya nke mmadu na ibe ya si emekorita. Ọ bụ Otu na njirimara mmadu di ndu ma na-ekukwa ume nwere. Anumanu ndi ozo di ka ewu, okuko, nkita, ehi, dgz e nweghi asusu kama ha nwere uzọ di iche iche ha si ezirita onwe ha ozi. Ufodu na-eziputa nke a site n’ ibe akwa, ime mkpotu na mmeghari akuku ahụ dika ite odu. Agburu di iche iche nwere asusu nke ha na-asu ma na-aghotakwa. N’ala Naijiria, e nwere agburu di iche iche dika Awusa, Yoruba, Igbo, Efik, dgz. Agburu ndi a niile nwere asusu. Otu a ka o dikwa ndi Bekee na ndi mba ozo no n’uwa. Ọ bụ site n’asusu ka agburu ndi a si enwe mmekorita. Asusu bukarị ngwaoru e ji eme ihe ndi ozo, okachasi ka o siri metuta agumagu nke mmadu ga-eji echiche miri emi leruo anya. Crystal (1971) kowara asusu dika, udaolu mmadu a haziri ahazi n’udi odimara nke na-abughi ebumputa uwa mmadu n’onwe ya ji akowaputa echiche site n’okwu onu maobu n’edemede. Hornby (1999) kowara asusu di ka usoro mmadu si eji ihe ngosi na ihe nnochiteanya di iche iche ezirite onwe ha ozi bu mkpuruokwu nwegasiri nghota, ndi e nwere ike isu asu, dee ede ma o bu guo, mee ka a mata ebumnobi mmadu. Ngoesi (2000) na Ezeuko (2000) huru asusu dika okwu e kwuru n’onu maobu e deturu edetu site na mkpuru edide ya. Asusu di oke mkpa n’ederede obula. E wezuga asusu, edemede agaghi adi, n’ihi na asusu bu isi sekpu nti n’ide iduuazi, abu na ejije. N’agumagu, o bu asusu bu isi a huru kwaba okpu. Asusu dika mma isi abuo. Ọ bụ ya mere na mgbe obula odee agumagu na-ede ihe, o na-esiri ya ike igbanahu iji asusu nka choo agumagu ya mma. Ọ bụ n’ihi ya ka Emenanjo (1982) ji kwuo na asusu putara ihe n’uzo abuo. Nke mbu, bu uzọ doro mmadu niile anya ebe nke ozo bu uzọ di omimi ma gbagwojuo

anya. Asụsụ bụ oku na-egosiputa ihe n'edemede oḅula. Ndị odee agumagu ji nka asụsụ mere ezigbo enyi nke ha agaghị ahapụnwu n'ih na o bụ ya na-enye edemede ha ume ndu. Ya bụ asụsụ dika ahughị ete, ma si arila nkwa n'ebe agumagu di. Ozokwa, asụsụ bụ ndu mba n'ih na o bụ ya ka e ji ede ma na-enyocha nka agumagu.

Agumagu bụ ihe ndi ahụ e cheputara echeputa gbasara ndu nke anyi na-ahụ anya na nke anyi anaghị ahụ anya bụ nke e jiri asụsụ n'uzo ekwumekwu, ederede na mmeghari ahụ wee ziputa n'udi akuko, ejije, maobu abụ, nke e jiri asụsụ nka wee ziputa dika o siri masi odee Nwadike (1981) kowara agumagu dika akuko ederede na akuko akoro n'onu nke na-enye obi uto, afọ ojuju, amamihe ma burukwwa nke na-akpalite mmuo mmadu, Nwadike (1992) kwukwara n'agumagu nka bụ ihe na-eziputa ma na-akowaputa ndu. Ezebuilo na Eze (2022) kowara agumagu dika enyo e ji ahuta uwa, echiche ime obi, nke ha ji akowa mmekorita mmadu na ibe ya, omenala ha, usoro ochichi ha, aku na uba ha, na ihe ndi ozo metutara ha mgbe di iche iche nakwa n'ebe di iche iche. Ofomata (2005) kowara agumagu dika akuko di iche iche banyere ndu anyi, onodu anyi ma mgbe ochie ma oge ugbo a na ihe ndi meegasiri n' uwa anyi no n'ime ya nakwa ncheta akuko. Okafor (2008) kowara na agumagu dika ihe ndi ahụ echeputara echeputa gbasara ndu nke anyi na-ahụ anya na nke anyi anaghị ahụ anya bụ nke e jiri asụsụ n'uzo ekwumekwu, ederede na mmeghari ahụ wee ziputa n'udi abụ, ejije maobu akuko ma burukwazi nke e jiri asụsụ nka wee ziputa dika o siri masi odee. Nnyocha agumagu bụ ihe omumu zuru mba uwa niile onu nke na-eleba anya n'atumatu odee, odee n'onwe ya na ederede ya. Nnyocha agumagu na-eleba anya na nka di n' agumagu. Cohen (1973) kowara na nnyocha agumagu putara mmadu iji nwayoo lebanye anya n'akwukwo agumagu e dere ede iji wee choputa usoro Odee gbasoro wee dee agumagu ya nakwa ebe o riri mperi. Nnyocha akwukwo agumagu gbasatara iji anya okenye ji ahụ ihe din'akpa ogologo lebanye anya nke oma n'ime nnyocha ya, wee weputa isiokwu, ntoala, asusu, nhazi, agwa na akparamagwa, olu na ndejo putagasi ihe n'akwukwo o na enyocha (Nwadike 1992). A na-ama echiche ime obi ndi odee mana o naghị abucha oge niile na nnyocha agumagu. Ufodu ndi odee na-eziputa nkwenye ha nwere n' uwa n'ime akwukwo ha, ebe ndi ozo na-eziputa nke ndi agbataobi ha, enyi ha, umunne ha, na uwa gbara ha gburugburu. Okafor (2008) n'aka ozo weputara uzo asato kwesiri iji mee nnyocha. Uzo asato ndi a diwagara iche na nke Nwadike (1981) weputara. Ha gunyere: Iweputa oge guo agumagu e nyere gi, Isiokwu, Ntoala, Nhazi, Agwa na Akparamagwa, Udidi, Asusu, Nchikota na Nkpebi. Isi a huru kwaba okpu n'ihe nchocha a bu nyocha nkaasusu dika o di n'akwukwo iduuazi Oja dufuo dike. Na nchocha a, anyi ga-agbado ukwu n'inyocha na nnyocha nkaasusu Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Akwukwo a nwere ihu otu nari, iri na iteghete. Aha ode nyere akwukwo a dabara n'akuko di n'ime ya site n'igwa anyi na onye chowa ogologo ndu, ya zeere oke akpiri na asiri maka na a jughu aju rie, na a riaghị aria nwuo bu nwanne. Akwukwo a na-akowakwa na onye ofeke dibia na-agbara afa na-atugharikwa n'obi ya tupu o mewe, maka na anu soro enwe, o majie ukwu ya; ma anu nwere aji soro ngwere maa mmiri, o koo ngwere, o gaghị ako ya. Akuko di n'ime akwukwo a na-akowakwa n'ukwu na-aga wam wam, na anya na-aga sam sam na-ahụ ya. Onye na-egbukwa, ya na-eze isi ya, n'ih na onye gbuhie, o dagbuo ya.

N'Oja Dufuo Dike, Ray C. Anene gbara mbu n'iji asusu Igbo izugbe dee akwukwo ya. O webatakwarala olundi n'akuko ya. O meghi okwu mbite ebe o di otutu. Igbo ya gara were were n'onu n'ih na o mara ihe ekwe na-aku n'ihe gbasara asusu Igbo. Odee Oja Dufuo Dike jiri asusu nka hazie akuko ya n'isi n'isi. O nyekwaziri isi obula isiokwu. Isi ole di n' akwukwo iduuazi a bu iri na Otu. O gbasokwara usoro di mma e ji ede akuko n'ih na otu ihe mee o gaa kpalite nkeozo. Ray C. Anene webatara asusu nka iji chuu ederede ya mma. O gbaliri n'iji, ilu, ukabuilu,

myiri, mburu, asinilu na atumatuokwu ndi ozoga wee saa edemede ya ahụ. Onye obula na-agu akwukwo a na-enwe mmasi igu ya maka n'asusu ya dabakwara n'isi ihe o na-ako maka ya.

Otu okpurukpu ihe kpatara anyi ji horo nnyocha akwukwo a bu OJa dufuo dike bu maka na o dibeghi ndi ma o bu onye merela nnyocha n'akwukwo a. O bu n'ihhi nke a ka anyi ji si ka anyi mee nnyocha na ya, iji choputa ka odee si gbatadebe mbu n'ihhe o dere nakwa n'ebe oriri mperi n'isonye ihe mgbakwasu ukwu kwesiri ilenye anya mgbe a na-edede akwukwo agumagu. Nchocha a ga-enyere odee na ndi oguu aka ichoputa ebe e riri mperi n'ederede a, ma site n'uzo di etu a mee ka nghota ha nweburu banyere nkaasusu bawanye. Onye obula biriri oto nwere ebe o na-aga. n'otu aka ahukwa, oru nchochaa nwere ihe o choro iziputa. Mbunuuche anyi na nchocha a bu inyocha akwukwo Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene bu ka anyi wee lebaa anya n'asusu na nkaasusu dika Odee siri webatachaa ha n'edemede ya. Ozokwa bu iziputa ebe odee siri rie mperi na ederede ya, ndeta na ndejo ya niile. Ya mere, ajuju di mkpa oru nchocha a na-achio iza bu etu a ga-esi choputa, kowadaa ma mee ka o doo anya ihe bu nkaasusu site n'inyocha nkaasusu dika o di n'akwukwo a bu Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Oru a ga-elebanye anya n'isiokwu, nhazi, ntala, agwa na akparamagwa, asusu, na nka asusu dika Odee siri hazigasi ha n'edemede ya. Ozokwa bu ichoputa ebe odee siri rie mperi na ederede ya, nakwa ndehie na ndejo ya niile.

Nchocha a gbadoro ukwu n'usoro nchocha nkwa. O bu nchocha nkwa e mere iji nyochaa nkaasusu di n'iduuzi Oja Dufuo Dike nke Ray C. Anene dere. Udi nchocha anyi na-eme bu nchocha nometiivu nke Nwabueze (2009) kwara dika nchocha nke odee na-eji echiche aka ya eme ka ihe niile o mara gbasara ihe o na-eme nchocha na ya puta ihe. Usoro anyi siri nata data bu site n'igu akwukwo a bu Oja dufuo dike nke Ray C. Anene dere. Anyi rutugasiri aka n'akwukwo di iche iche tinyere isi sekpui nti ma o bu isi a huru kwaba okpu bu Oja dufuo dike. O bu n'ala Igbo ka ihe a koru n'iduuzi Oja Dufuo Dike noro mee. Ihe mere malitere n'Umueze di n'obodo Ukobo. Ihe nchocha a ji wee horo usoro nchocha nkwa n'ime usoro nchocha ndi ozo e nwegasiri di ka usoro Sampulin nke Sovee, usoro kwontitativu, usoro Nnwale (Eksperimentalu), na usoro ndi ozo a kpoghi aha bu ka a hu na e mere nchocha toro ato na nchoputa e nwetagasiri n'ihhe omumu a. Ngwa nchocha a bu naani otu maka na o bu naani otu akwukwo iduuzi.

NTULEGHARI AGUMAGU

Nkaasusu

Mba (2013), kwara nka asusu di ka mmeputa maobu ngosiputa mma ekemekeuche. O doru anya na o bughu naani n' agumagu ka nka maobu ekemekeuche na-aputa ihe kama, o na-aputakwa ihe n' ihe obula mmadu na-eme na ndu. E nwere ike ihuta ekemekeuche n'ihhe dika azumahia, edemede arumu, igba boolu, ise ihe osise, ikwa akwa, dgz. A bia n' ihe dika n'azumahia, onye na-azu ahia na-eji ekemekeuche ya mara ihe o nwere ike itinye n'azumahia ya ka o nwee ike na-aga ahia kariya nke ndi ozo, ngwa ahia ndi o ga na-azu n'oge ufodu na etu o ga esi ree ahia n' oge niile buchaa oru ekemekeuche. A bia n'agumagu, o bu asusu ka odee ji egosiputa ekemekeuche ya. Dika Okebalama (2008) kwuru, odee ga-eji ekemekeuche ya were asusu kpuo agwa na akparamagwa ndi o choro iji kuzie ihe. O ga-esite n'ekemekeuche ya too ntala ya, o wee dabaa n'isiokwu o na-edede nakwazi ndina isiokwu ndi ga-enyere ya aka ikowaputa isiokwu ya nke oma.

Akanka

Nwadike (1992) kowara akanka di ka sayensi nke na-achoputa usoro e si ede agumagu. Ihe nke a putara bu n' agumagu nwere usoro a na-agbaso wee na-ede ya nke onye obula na-arụ oru agumagu ga-agbasoriri mgbe obula o na-ede agumagu. Otagburuagu, Ogenyi na Ogbodo (2014) n'akwukwo ha nke ha kporo na bekee, Explorations on styles, stylistics and the language of literature, kowara na akanka bu uzọ e si ede maobu ekwu okwu. Ha si na o bu uzọ odee si eji asusu akowa ihe o bu n'uche. Di ka mmadu obula si nwee akparamagwa maobu uzọ o si eme ihe di iche iche, nke gunyere: iyi akwa, ikwu okwu, iru oru di iche iche, otu ahụ kwa ka ndi maobu onye odee obula si nwee uzọ nke ya di iche, o si akowaputa echiche ya n' ihe gbasara agumagu. Ya bu na akanka buzi ihe ahụ di iche nke mere ka ihe otu odee dere puo iche na nke onye ozo dere. Lech na Short (1981) hutara ya dika ejirimara nke ndi lingwistik a na-ahuta n' agumagu edere ede. Ha na-ekwusi ike na n'ime agumagu obula, na a ga-ahutariri oru nka nke eji asusu ruo. Crystal (1981) kwenyere na nke a mgbe o kwuru si na "lingwistik bu ngalaba omumu na-amu asusu n'uzo sayensi nakwa na stailistik di ka mpaghara ma o bu ngalaba a na-amu ndjiche n'asusu. N'otu aka ahukwa, Leech na Short (1981) kwuru na akanka bu ihe na-aru oru iziputa mmetuta odee site n'etu ogo nhazi asusu ya ga-esi wee daba. Ihe nke aputara bu na o bu n'asusu ka akanka odee ji dee edemede ya na-aputa ihe. Mgbe odee gbasoro usoro iwu asusu ahụ nabatara iji dee edemede ya, a kpo nke ahụ ndaba akanka ma mgbe o mafere aka webata olundi maobu asusu nke onwe ya iji wee dee edemede ya, ihe ana-akpo nke a bu ndacha akanka. Ngalaba agumagu obula nwere uzọ maobu usoro o na-agbaso mgbe o na-edeputa ya. Uzọ ndi ahụ ka a na-akpo akanka agumagu ahụ.

Mmadu dika White (1989) n'ime akwukwo ya o kporo 'A Dictionary of Stylistics'

kowagasiri akanka n'uzo ndi a na- esote:

- Akanka dika uzọ mmadu si egosiputa onwe ya (style as a manner of expression).
- Akanka dika iwete mgbanwe (style as variation).
- Akanka dika ndacha maobu ndahie (style as deviation).

Akanka agumagu di ka uzọ mmadu si egosiputa onwe ya: Nke a na-akowa na onye odee obula nwere uzọ ndi o si ewebata, ahazi maobu edeko mkpuruokwu ya mgbe o na-ede ihe. Nke a ka akporo olu onye (Idiolect). O na-ekwu na ndi odee di iche iche nwere akanka nke ha bu nke ha a na-akpo akanka odee dika: akanka Achebe, akanka Soyinka ma o bu akanka Shakespear, akanka Nwadike, dgz. Nke a metutara etu onye odee si e ji asusu aru oru n' ikwu okwu ma o bu n'ide edemede n' oge niile maobu n' oge ufodu. O bu nke a ka Okebalama (2008) kporo akanka keodee (Art of the man). A bja n' akanka di ka iwete mgbanwe, anyi na-ahuta ufodu mgbanwe nke gbakwasiri ukwu n'etu onye odee ma o bu akparamagwa odee si emetuta nhọ okwu ya. Onye obula na-ede di ka ihe o na-ahụ si di. Asusu di n'udi n'udi site n'udi oru e ji ya aru. Asusu e ji ede akwukwo mgbasa ozi di iche n'asusu ndi nkanuuzu. Asusu ndi ome iwu nakwa asusu eji akparita uka n'obodo nwere ike inwe mgbnwe site n'etu e si kewasia obodo di iche iche nakwa na mmekorita olundi. Akanka nwere ike gbanwee site n'obodo rue n'obodo na sitekwa n'oge rue n'oge. N'ikpeazu, akanka di ka ndacha ma o bu ndahie, na-akowa na e nwere ufodu akparamagwa nke na-adighi agbanwe nke a kporo usoro ahiriokwu di mma. Ma mgbe odee bjara na-agbanwe n'ihe ndi ahụ na-ekwesichaghi ka o gbanwee n'edemede ya ma webata usoro ndi ahụ iwu na- achị ya bu asusu akwadoghi nke a ka a na-akpo ndacha. Okebalama (2016), kowara ndacha di ka mgbe odee mafere aka n'ihe asusu nwere ma o bu ihe asusu nabatara ma dee

agumagu ya n'uzo puturu iche, ma n'agbanyeghi nke a, ndi oguu ga-aghotakwa ihe agumagu ahu na-ako maka ya. E nwere ndacha mkpuruasusu, ndacha mkpuruokwu, ndacha ahiriookwu na ndacha keesiede. Nkwa ndi a niile yitere ihe nwa amadi De Saussure (1916) kwaputara n'ime akwukwo ya nke o kporo Course In General linguistics, mgbe o na-akwa ihe bu 'langue na parole'. O kwara 'langue' di ka uzo ma o bu ukpuru a hoputara ka ndi nwe asusu na ka onye na-ekwu okwu n'asusu ahu gbasoo mgbe o na-ekwu okwu. Ebe nkwa 'Parole' n'akuku nke ya bu uzo diwagara iche otu onye nwere ike ihoro iji ruo ruo ekemekeuche bu nke agbasoghi uzo iwu kwadoro. Nke a yitekwaro ihe Chomsky (1957) kwuru n'akwukwo ya nke o kporo Syntactic Structure mgbe o na-akwa na mma mmuta (competence) na mma osusu (performance). Udi amamihe onye na-ekwu okwu nwere n'iwu na-achi asusu ahu nakwa udi akparamagwa o na-akpa mgbe obula maobu n'oge ufodu. Na nkwa niile a anyi na-enye kemgbe, anyi nwere ike ihuta na onye odee ma o bu onye na-eji asusu aru ruo ka a turu anya na o ga-ewebatariri akanka ufodu nke ga-eme ka o weputa echiche ya site n'asusu o ji ruo ruo ma mee ka ihe o na-edede puo iche n'iche onye ozo mere.

Nnyocha akanka

Nnyocha akanka bu ihe omumu n' asusu mba uwa nke na-eleba anya n' atumatu odee, odee n' onwe ya na ihe dum gbara ya gburugburu tinyere ederede ya. Nwadike (1992), kwara nnyocha akanka dika, nka nke e ji e were anya okenye ji ele ihe di n'akpa ogologo bia leba anya n' agumagu e dere ede iji choputa nke oma ebe na etu ya bu agumagu noro kwesi ekwesi ma o bu ebe o no rie mperi. O gara n'ihu kwuo na ihe ndi a na-eleba anya bu ihe edemede na-ekwu maka ya, nhazi akuko, etu o siri gbaso onye dere ya na onye e dere maka ya. Ikwu maka inyocha agumagu bu ikwu maka ngalaba ato ndi ahu e nwere n' agumagu (bu abu, ejije na iduuazi/akuko). Anozie (2007) kwaputara uzo ihe asaa bu ndi maobu onye obula na-enyocha agumagu tosiri igbaso. Isiokwu ndi a dika o kwaputara gunyere: Nkenudi agumagu, Nhazi (usoro nhazi agumagu ahu), Odee agumagu, isiokwu, Asusu (nka asusu), Nkwa na Nhorokwu. Okafor (2008) n'akuku nke ya kwaputara uzo asato e kwesiri isi mee nnyocha. Uzo asato ndi a gunyere: Iweputa oge guo agumagu e nyere gi, Isiokwu, Ntoala, Nhazi, Agwa na akparamagwa, Udid Asusu, Nchikota na mkpebi. Cohen (1973) kwara na nnyocha agumagu putara mmadu iji nwayoo lebanye anya n'akwukwo agumagu e dere ede iji wee choputa usoro odee gbasoro wee dee agumagu ya nakwa ebe o riri mperi. Nnyocha akwukwo agumagu gbasatara iji anya okenye ji ahu ihe di n'akpa ogologo lebanye anya nke oma n'ime nnyocha ya, wee weputa isiokwu, ntoala, asusu, nhazi, agwa na akparamagwa, olu na ndejo putagasisi ihe n'akwukwo o na enyocha. Isi a huru kwaba okpu n'iche omumu a bu nnyocha nkaasusu di ka o di n'akwukwo iduuai Oja Dufuo Dike.

ATUTU DI ICHE ICHE GBASARA ISIOKWU

Daiches (1939) mere ka anyi ghota na a ka na-agba mbu inweta atutu ka mma, a puru iji nyocha agumagu. O bu sitezie n'igba mbu ndi okammuta n'inye nkwa n'uzo e nwere ike isi nyochaa agumagu ka e si nwetazie atutu ndi na-esote:

- Atutu nnyocha gbadoro ukwu n'odidi (Formalist approach)
- Atutu nnyocha na-ahu maka okpu (Anthropological approach)
- Atutu nnyocha gbadoro ukwu na lingwistiik (Stylistic approach)
- Atutu nnyocha gbadoro ukwu na nkamma (Aesthetic approach)

ATỤTỤ NNYOCHA GBADORO ỤKWỤ N'ỌDỊDỊ (FORMALIST APPROACH)

Nwadike n'ime akwụkwọ nkuzi ya ọ kpọrọ 'Mimiography' kọwara na nnyocha gbadoro ụkwụ n' ọdịdị bụ ụdị nnyocha ọhụrụ nke sitere n'aka ndị bi na mgbago ugwu Amerịka (North America). N'atụtu a, ihe onye nnyocha na-eme bụ ilenye agụmagụ anya kpọm kwem, n'abịaghị kọwa maka e mereme, edendu odee ma ọ bụ kọba ka agụmagụ siri metuta odee. Ọ bughị maka ichọputa ngalaba agụmagụ nọ na ya, ya na ka agụmagụ siri metuta ọha obodo na gburugburu ya. Otu ihe dī mkpa n'amumamụ a bụ ihe gbasara ihe ndi mejuputara agụmagụ na ozi ọ na ezi. Ihe nnyocha dī n'ụdị nnyocha a, ihe gbasara ndu odee adighi mkpa ma na o nwere ike kpọtụ ihe ndi ahụ aha, elu elu. Daiches (1939) kwuru na ụdị nnyocha a bara ezigbo uru maka na ọ na-ejikọta nka dī n'arọrọ arọ ya na igbalisi ike ichọputa ajuju niile gbasara ọdidi, akanka, nakwa isiokwu site na ntọala mmekọrịta. Ihe nnyocha na-agbaso atutu a na-ahụ maka ya bụ: Ọdịnaya na Ọdidi. N'ọdịnaya, ihe a na-egosiputa bụ ebumnobi odee (isiokwu) na ka o si gosiputa ya na ihe ndi o ji ziputa ya nakwa nzube ya (ndinisiokwu). Ọdidi n'aka nke ọzọ, bụ nke na-elebanye anya na ndokọ akomako, agwa na asusu. Ndokọ akukọ gunyere: nhazi akukọ, nka akomako, na kaesirihu. Agwa n'aka nke ya bụ maka ndi odee ji ruo oru n'edemede ya. Asusu n'onwe nke ya bụ ihe odee ji egosiputa nkamma n'iduuzi (Uzoichukwu, 2012). Ọ metutakwara ka odee si e were usoro utasusu, usoro nsiekwu na usoro nsiede egosiputa mbunuche ya gbasara ọdịnaya, ndokọ akomako na agwa.

ATỤTỤ NA-AHỤ MAKА IHE ỌKPỤ (ANTHROPOLOGICAL APPROACH)

Nwadike (2015), mere ka anyi ghota na nnyocha gbadoro ụkwụ n'usoro ọkpụ na-achoputa ufodu ihe ndi ahụ zuru ọha onu bụ nke na-aputakarị n'echiche mmadu ma burukwanu nke ha kwenyere na a na-eziputa ya n'oru nka iji ya kuzie otu ihe maobu nke ọzọ. Rohrberger (1968) kwuru na ufodu ihe ndi ahụ zuru ọha onu na-aputakarị n'echiche mmadu bụ ihe ndi ahụ dibu adi n'akukọ nkimiriko nakwa n'ifo nke bụ ihe mbu echiche mmadu na-eche na ha bụ ihe nwechara nghota nye mmadu.

N'aka nke ọzọ Uzoichukwu (2012) siri na ihe e ji akpo nke a usoro gbara afọ toọ nwa; bụ e kwuo maka nnyocha agumagu, anya agaa anyi n'usoro a n'ihi na ọ bụ usoro e jirila nyocha agumagu n'ogologo mgbe gara aga were ruo taa. Usoro ọkpụ a na-adi na ngalaba abuo: ha bụ nnyocha gbadoro ụkwụ n'aguguala na akukọ ndu; na nyocha gbadoro ụkwụ n' ezi agwa na n'itule ihe omimi gbasara ndu. A bja na nyocha gbadoro ụkwụ n'aguguala na akukọ ndu, a na-elebanye anya etu ndu odee maobu ka agwa ndi di n'agumagu siri metuta ka onodu di, mgbe e dere agumagu ahụ. A na- elebakwa anya etu mmemme di n'agumagu siri metuta ka onodu di mgbe e dere ya bụ agumagu, udi ndu a na-ebi ma ọ bụ etu ihe siri kwuru nke a ga-esi n' agumagu amata. O nwere ike buru ihe metutara mmeko ndi mmadu na ibe ha, ndorondoro ochichi, ekpemekpe, akunuba, dgz. Abja na nnyocha gbadoro ụkwụ n'ezi agwa na ihe omimi gbasara ndu, a na-eleba anya etu agumagu si egosiputa ihe ndi na-eme na ndu. Nke a buru mbunuche n'inyocha agumagu, agaghị ekweta na ya bụ agumagu di elu kari na e si na ya muta ezi agwa na ihe omimi gbasara ndu mmadu.

Uzoichukwu (2012:70) guputara uru di n'iji usoro ọkpụ nyocha agumagu ma si na ọ na-eme ka a mata ka agumagu siri metuta ndu ndi mmadu n'ihi na e mee elu mee ala, agumagu obula kwesiri ikpo oke agumagu agaghị adakoro n'elu, ya bụ, ọ ga-enweriri ka o si metuta ndu mmadu. Nke ọzọ bụ na ọ na-eleba anya n' agumagu ma ọ bụ etu ihe siri kwuru mgbe e dere agumagu na-enye aka ka ighotami agumagu ahụ di mfe.

ATỤTỤ NYOCHA GBADORO ỤKWỤ NA LINGWISTIİK (STYLISTIC APPROACH)

Nke a bụ usoro nnyocha akanka nke gbadoro ụkwụ na ngalaba lingwistiik. O zuru oke iji nnyocha akanka agumagu. Ihe nke a na-akọwa bụ na iji usoro a mee nnyocha akanka na-ahụ maka kanka asụsụ odee, etu o si hazie okwu ya, ụdị mkpuruokwu ndị o webatara n'ime agumagu ya, ụdị ahiriokwu ndị o webatara n'ime orụ ya, ihe ndị dabara n'usoro a nabatara n'ide Igbo na ihe ndị dachara na ya. Nwadike (2015) kwuru na ihe atụtụ a na-enyocha n'orụ agumagu bụ ihe gbasara usoro odee gbasoro wee dee agumagu ya. Ya bu, etu o siri kwuo ihe ọbụla o kwuru, ụdị usoro ọ gbasoro iji wee kwuo ya na-abughị ihe ahụ o kwuru kpom kwem ma ọ bụ ihe ahụ o kwuru na-akọ maka ya. Ngara (1985) gbakwunyere na nnyocha akanka nke gbadoro ụkwụ n'atụtụ ndị lingwistiik na-elebakwa anya n'ima ma agumagu ahụ e dere ya n'uzo ọ ga-ekwe nguputa. Ya bụ, ka e siri nwee ndaba na ka odee si horo asụsụ nakwa ka ihe odee na-akọ si nwee nghota. Crystal (1981) kowaputara na lingwistik bụ ngalaba omumu na-amu asusu n'uzo sayensi na stailistik di ka mpaghara na-amu ndiiche n'asusu. N' otu aka ahụ, Leech (1981) na-ekwu na etu ndi lingwistiik si ahuta agumagu na-eme ka agumagu nwee nghota oheru. O gakwara n'ihu kwuo na nnyocha gbadoro ụkwụ n'usoro lingwistiik na-eme ka a mara ebe odee edetaghị na n'udi ọ ga-abu na mgbe ọ hutara ndehie ndi ahụ, o nwee ike dezigharia ha n'uzo ọ ga-abu igba. Na nchikota, nnyocha gbadoro ụkwụ na lingwistiik na-elebanya n'asusu, ka odee si eji asusu egosiputa ebumnobi ya nakwa akowami ihe ndi ọ chorọ ka ndi oguu muta mgbe ha gurụ ederede ya.

NTULEGHARI AGUMAGU NDI OZO TULEGORO NKE GBASARA ISIOKWU A

Ikeokwu na Onyejekwu (2004) yochara akanka di na Obidiya. Ha choputara na ekwumekwu okwu Nnadi dum di n'ogbara ebe ekwumekwu ndi ahụ kowaputara ma gosiputa n'uju echiche ejije Obidiya. Ihe ozo ha choputara bu na kwunkwukwa juputara n'ejije Obidiya. Myiri di na nchocha Ikeokwu na Onyejekwu na oru nnyocha nke a eji n'aka bu na ha abuo mere nchocha akanka. Ebe ndiiche ha bu na usoro ha gbasoro. Ikeokwu na Onyejekwu gbasoro usoro nkamma, ebe nke a gbasoro usoro atutu lingwistiik (Stylistic approach).

Okeke (2009) mere nchocha ya n'akanka Asogwa na Nzeako. O ji Ezinwanne Di Uko a juo Chi gosiputa isiokwu ya. O lebara anya na usoro akuko, keesirihu, odimara, olu odee, odidi mkpuruokwu, odidi nghotaokwu, myiri na ndiiche di n'akanka ndi odee ndi a. O ji atutu gbadoro ụkwụ na nkamma mee ya. O choputara na ha ji akanka wee weputa otu isiokwu nke putara ihe n'usoro akuko ha. O choputkwara ozo na ha ziputara echiche ha n'udiri aha ha bara agwa di n'ime iduuazi ha.

Nwaogwu (1995) mere nchocha ya na ndina na akanka Tony Ubesie (content and style of Ubesie). O ji iduuazi ya bu Juo Obinna mee nke a. Ihe o lenyere anya na ya bu ntoala, agwa na akparamagwa, nhokwu odimara, na atumatu okwu ya. O ji atutu odidi agumagu mee nchocha ya. O choputara na oge ufodu na Ubesie na-eji keesirihu oko nke kwu oto aru oru. O choputara n'asusu nke ka puta ihe n' akwukwo Ubesie bu ilu. O siri na Ubesie na-ewebata ilu iji mee ka o dabaa na mbunuche ya. Nwaogwu hutara na nyiri ya na-aputa ihe ebe o di ukwu na akwukwo agumagu Ubesie bu na o na-adi mfe ighota. Myiri di na nchocha Nwaogwu na nke a, bu na ha abuo na-enyocha akanka iduuazi. Ebe ndiiche di na nchocha Nwaogwu na nke a bu na o lebanyere anya na naani ndina na akanka, mana nchocha nke a na-elebanye anya n' inyocha nka asusu, Isiokwu, Ntoala, Nhazi, Agwa na akparamagwa na Udidi. Ndiiche ozo putara ihe bu na Nwaogwu ji usoro nkamma wee yochaa iduuazi Juo Obinna, mana nnyocha nke a ji usoro atutu

nyocha gbadoro ụkwụ na lingwistiik (Stylistic approach) elenye agụmagu a anya ma site na ya wee nyochaa nka asụsụ iduuazi Oja Dufuo Dike.

NGUZO NA NTUCHA ỌRỤ NCHỌCHA

Nkenke nkọwa banyere akwụkwọ a bụ Oja Dufuo Dike

Onye dere akwụkwọ iduuazi Oja Dufuo Dike bụ Ray C. Anene. Akwụkwọ akụkọ a nwere ihu akwụkwọ otu nari, iri na iteghete. O bụ ndị ụlọ mbiputa akwụkwọ Elites' commercial Agency Limited, Onisha biputara ya n'afọ 1991. Akwụkwọ iduuazi a nwere ndinisiokwu nke na-eziputa aha e nyere isiokwu nke isi ọbụla. Ya bụ, isi nke ọbụla nwere aha maọbụ isiokwu e nyere ya. Ọzọkwa, bụ na e dere ihe n'azụ akwụkwọ a, bụ nke na-enye obere nkọwa gbasara ihe mere n'ime akwụkwọ a, ma nyekwazi obere ihe gbasara ndụ odee. A ga-elebanye anya n'isiokwu mejuputara akụkọ dị n'akwụkwọ agụmagu a bụ nke odee jiri ilu wee ziputa. Oke soro ngwere maa mmiri, ọkọọ ngwere, ọ gaghị akọ oke. Ilu a putara na mgbe mmadụ so onye ọzọ eme ihe n'echighi ya eche, onye ahụ nwere ike idabanye na nsogbu, ebe onye rafuru ya ga-alafere. Isiokwu a na-akọ maka otu nwoke aha ya bụ Nwoye, nke aha otutu ya bụ Ikpeamaego. Nwoke a dī ka aha ya siri dī, kwenyere na onye nwere ego, ikpe anaghī ama onye ahū. Ya mere, mgbe ọ lotara obodo ya bụ Ukobo, okwu ya anaghī ekwe okwukwu. O ji ego o nwere akpa nganga. Mgbe e mere Kasie nwa nwanne ya nwoke onyeisi oche, Okoye Omicha na Okwuanyionu foro ntutu taa na Kasie agaghī aburu ha onyeisi oche. O bụ nke a mere ha jiri kpaa nkata wee boo Kasie ebubo asi megide Ikpeamaego. Ikpeamaego n'aka nke ya ajughī ma ihe ọ nuru ọ bụ eziokwu wee malite imegide nwanne ya. O bụ n'ihī nke mere Okwuanyionu na Omicha jiri kwanye Ikpeamaego ka ọ nūo iyi asi na ọ bụ ya nwee ugboala Kasie zuru oge o bidoro ọrụ ọhuru na ha kwu ya n'azū. O kwenyere were nūo iyi ahū bū nke tara isi ya. Mgbe nke a mere, Okwuanyionu ha gbapuru n'obodo ha, mana oge ihe juru oyi, ha loghachiri azu, riọ mgbaghara, ndi obodo wee mgbaghara ma nabatakwa ha ọzọ. O wee buru na Ikpeamaego esorola ngwere maa mmiri, o wee koo ha bū ngwere ma ghara iko Ikpeamaego. Isiokwu a putakwara ihe n'ebe Obiageli nwunye Kasie nọ. Obiageli mutara otu nwa ghara ya sobe Ngoo. Obi bū aha otutu ya, soro Ngoo gbaba n'ezi. Ndumodu niile e nyere Obi gbasara enyi ya Ngoo dī ka mmiri awuru n'okwute. Kasie mechara chuo Obi, ndi be ya jukwazie ye ebe Ngoo bū onye rafuru ya mere o jiri soro ngwere maa mmiri, ka nọ na be di ya aza oriaku. N'ikpeazu, umu Ngoo mechara lebe nne ha nka, ebe Obi enweghi di nke o na-enwe nwa. Mgbe ọ choputara na ekele agafeela nku aka bū mgbe ndi enyi ya nwoke bidoro gbawara ya ọsọ. Ngozi na onwe ya juru Obi ajuju si maobu ya dizi nka nka etu a? Okwu a metutara Obi na mmuo, o wee daa mmiri buru onye nwuru anwu, ebe Ngoo ka nọ ndu na-ekpori uwa.

NTỌALA AKUKO

Odee toro ntọala akukọ ya n'ala Igbo, n'obodo Umueze dī n'Ukobo. Ihe mere m jiri si na ọ bụ n'ala Igbo ka a toro ntọala akukọ a bụ maka na aha digasi n'ime akwụkwọ a bugbado aha eji mara ndi Igbo; ọzọ di ka ibe ya bụ na omenala di iche iche emere na ya, bugbado omenala ndi Igbo. Omenala ndi a gunyere: Igba afa, Igba mgba, Igo oji, Inu iyi, na ndi ozoga. Akukọ dī n'ime akukọ a bū ihe na-eme oge gboo nakwa ihe a na-ahugasī n' oge ugbu a. N'oge gboo nakwa n'oge ugbu a, otutu ndi mmadu bū ndi ji ino nkiti wee mere aka ọrụ. Ha anaghī achọ ihe ga-enye ha nsogbu dī ka o siri metuta Uwadife. N'oge ugbu a, tumadi etu odee si ziputa n' akwukwo ogugu a, ufodu ndi nwere akunuba anaghī ekwe ndi ogbenye kwuo okwu. Ha na-eji ego ha akpa nganga, nakwa akpagbu umu ogbenye dī ka o siri metuta Kasie na Ikpeamaego. N'otu aka ahū kwa, ndi ajo mkpuruobi anaghī eji anya ahū ndi na-ekwu eziokwu. Ha na- agba mbo hu na ha

meminara ha, nke a metutara omume/agwa Omicha na Okwuanyiõnu n'ebe Kasie no. N'oge ugbuakwazi, otutu umu nwaanyi na-eji ahụ ha achu ego. Nke a putara ihe n'agwa Obiageli na Ngozi. Ufodu ndi mmadu na-eme ihe na echehi ihe ha na-eme eche. Ihe ozọ putakwa ihe bu na ha na-eji asiri ha na-anu na aru oru n'ebughi uzọ juo ajuju maka ichoputa nke bu eziokwu di ka o siri metuta Ikpeamaego mgbe a kuru ya asiri gbasara nwa nwanne ya bu Kasie.

NHAZI

Odee haziri akuko ya n'isi n'isi. O nyekwaziri isi nke obula isiokwu. Isi ole n'akwukwo iduuzi a nwere di iri na otu. O gbasokwara usoro di mma e ji edee akuko n'ihi na otu ihe mee o gaa kpalite nke ozọ.

AGWA

Anene ji agwa mmadu koo akuko a. A kopkwaziri otutu mmadu aha n'akuko a, mana o nwere agwa kacha puta ihe kariya ibe. O bu ufodu agwa ndi a kacha puta ihe ka a ga-akowaa di ka ndi a na-esote:

NWOYE

Nwoye bu nwanne Uwadinfe. Aha otutu ya bu Ikpeamaego n'ihi na o chere na onye ji ego nwezuru niile. Ikpeamaego bu onye nganga. O ji ego o nwere anya isi. O bu n'ihi nganga ya mere na o naghị ekwe esonye n'ihe ndi obodo na-eme. Mgbe ndi obodo dara ya nha, o juru na o gaghị aha nha ahụ, na-ekwu na o nweghi ihe ha na-emere ya. Ikpeamaego chiri eze onye agwalam. A bia n'Umuhia, nakwa Ukobo, okwu ya anaghị ekwe okwukwu. Oge ndi obodo machibidoro mmeko ya na ha, o chughi ya ura n'agbanyeghi ndumodu niile Kasie na-enye ya. O naghikwa eji okwu mmadu akporo ihe. Ikpeamaego enweghi obi omiiko n'ebe mmadu ibe ya no. O bu ya mere o ji atu ndi e nweghi ihe ha mere ya nga. O bukwazi onye na-ege asiri ma na-ewere ihe obula o nuru eme ihe. O naghị eche ihe eche tupu o mebe. Nke a mere o jiri kwere nuo iyi asi na o bu ya nwe ugboala Kasie. O bu nke a butere ya onwu erughi eru maka na o jughiaju were rie. N'agbanyeghi ajo omume ya, Nwoye bu onye na-agba mbo nke ukwu. O bidoro na nwata gbaba mbo. O bu n'ihi ya ka otu nwoke jiri kporo ya gaba Umuhia ka o zuwara ya ahia. O bukwazi n'ihi agba m mbo ya mere o jiri baa nnukwu ogaranya. Obiageli Obiageli bu o no na di achọ di ma burukwa o soro ego daa olulu. O bu n'ihi ego mere o jiri soro Ngozi gbaba n'ezie nke mere Kasie jiri chupu ya n'ulo ya. O bukwazi ya mere o jiri hapu nwa ya nwaanyi bu Nnaemeka soro umu nwoke jewara. O bukwazi ya mere o jiri zute onwu ya n'oge erughi eru. O bukwazi onye anaghị anu ndumodu. mgbe Obi bidoro igba n'ezie, ndumodu niile Kasie di ya, nna ya na ndi ikwu na ibe ya niile na-enye ya di ka mmiri awusara n'okwute. Nke e nyekwaziri ya mgbe o na-eme Ngozi enyi ya, ka o wepu aka enwe n'ofe tupu o ghorọ aka mmadu lara n'iyi. Obi bu onye aghugho. Nke a putara ihe n'oge di mbu kaara ilu ya gbara oso n'ihi akparamagwa ya. O bidoro na-aru oru e sighi ya n'obi. Obiara zochie omume ojojo ya niile mgbe o huru na ndi ogbo ya niile agachaala di. O bu etu o si asu ahia mere Nwanyinkwo jiri lutara ya Kasie nwa ya. Obiageli nwere ajo obi. O bu n'ihi udi obi ojojo a o nwere mere o ji kaa obi hapu nwa o ku n'aka soro Ngozi gbaba n'ezie. O bukwazi udi ajojo obi a mere o jiri ku nwa ya ihe tinka kuru paanu oge Nnaemeka nwa ya biara ebe o bi.

OKWUANYIONU

Okwuanyiõnu bu nwoke apughi dimkpa ma dimkpa akaghi ya. O bu nwoke e ji iku asiri mara. O bu okokporo. Okwuanyiõnu bu utu gbatarara eleke nti oba wee rie ogu mkpuruaku. O bu

ya butere ọnwụ Ikpeamaego site n'ikwanye ya ka ọ ńụọ iyi asị. Ọ bụkwa onye ume ngwụ, onye ngana. Okwu ya anaghị ekwe okwukwu n'umụeze na n'Ukobo gbaa gburugburu. O nweghị ọrụ ọbụla ọ na-arụ; naanị aghugho na ịkụ asiri akpaghari n'ogbe ka o jiri mere aka ọrụ. O nwekwaziri obi ọjọọ ma burukwa onye okwu na ụka. Ọ bụ obi ọjọọ ya mere ya na Omicha jiri tikota isi Ikpeamaego na Kasie ma boo Kasie, ebubo asi. Ọ tachikwara obi wee manye Ikpeamaego ka ọ ńụọ iyi asị. Okwuanyionu bụ onye aghugho. Ọ bụ ka o si di aghugho mere o jiri ghorja Nwamgbo ka ọ ghara iha nha a dara ya. Ọ ghorikwara Ikpeamaego ka ńụọ iyi asị na o nweghị ihe iyi ahụ ga-eme ya ma buru etu o siri dulaa dike ala mmuo.

KASIE

Kasie bụ nwa Uwadife ma buru di Obiageli na nna Nnaemeka. Kasie bụ nwata na-agba mbọ. Ọ bụ n'ihia agba m mbọ na ike ọrụ ya mere o jiri nwee ike ikwughachicha ndi mmadu ugwo nna ya jitere wee nwuo. Ọ bụkwazi n'ihia mbọ ọ na-agba mere Ikpeamaego jiri kwere iduga ya na nke enyi ya nwoke ka ọ muba ọrụ mekaniiki n'aka ya. Kasie bụ onye na-ekwu eziokwu. Ọ bụ n'ihia eziokwu ya mere ndi umunna ya jiri wee mee ya onye isi oche ha. Ọ bụkwa n'ihia oke eziokwu ọ na-ekwu butere adighi na mma ya na Okoye Omicha na Okwuanyionu nke na ha bidoro choba uzọ ha ga-esi chutuo ya n'okwa ahụ o ji. Kasie bụ onye ndidi. Ọ mara na ejighi ike eso uwa. Ọ bụ maka na ọ mara edi ihe mere o jiri nwee ike idi omume ojoo niile Obij na-emeso ya. Ọ bụkwa ndidi ya mere na o binwuru n'ulo Chikwado mgbe Oriaku ya na umu odibo ya na-enye ya mkpari di iche iche. Kasie Uwadife bụ onye na-eji ndumodu mmadu akporo ihe. Mgbe obula ọ chorọ ime ihe, ọ na-ebu uzọ juo ndi ka ya tupu o mebe ihe ahụ. Ozọ bụ na mgbe okwu dara ya na Ikpeamaego, ọ bụ ndi okenye ka ọ jutara ihe ọ ga-eme, ha nyere ya ndumodu nke ọ nabatara n'obi ocha. Okoye Omicha Okoye Omicha bụ igbu oja na ịkụ ekwe ka e ji mara ya n'obodo Ukobo n'obodo ndi ozọ gbara ha gburugburu. Omicha bụ mbe. Ọ bụ nwoke eji aghugho mara. Ihe ọ na-eme bụ ọ janyere onye ihu, ọ janyere onye azu. Ihe ọ no bụ itikota isi mmadu abuo. Omicha bụ onye ume ngwụ. Ọ bụ nwoke ike ọrụ na-adighi. Ọ bụ etu o si amichapu n' ọrụ mere eji akpo ya Omicha. Ọrụ anaghị ekwe ya aru, ya mere o jiri were asiri mere aka ọrụ. Ọ bụkwazi onye nrafu. Ọ bụ ya na Okwuanyionu rafuru Ikpeamaego, ọ gaa ńụọ iyi asị bụ nke tara isi ya. Ha mekwara Ikpeamaego kwenye na Kasie kpariri ya.

NGOZI

Ngozi bụ enyi nwaanyi Obiageli. Onye nyuru ihe ahụ na-esi n' ulo Kasie site n'idughie nwunye ya uzọ. Ọ bụ ya rafuru Obiageli ma kuzichara ya otutu agwa ojoo di iche iche di ka igba n'ezi maobu igbaso umu nwoke maka ihia ego. Ngozi bụ nwaanyi ajadu muchara umu. Ọ bụ ego ọ gbata n'akwuna ka o ji azu umu ya. Ya bụ nwaanyi na-akpotu akpotu. Ọ bụ maka udi ego Ngozi nwere mere Obiageli jiri sowe ya. Ngozi bụkwazi onye nwere akonuche. Ọ bụ ezie na ọ na-agba n'ezi, mana nke ahụ egbochighi ya ilokota umu ya nke oma. Mgbe umu ya bidoro kpataba ego, ọ kpakotara ukwu ya wee kwusi igba n'ezi.

NWAANYINKWO

Nwaanyinkwo bụ nwunye Uwadife ma burukwa nne Kasie. Ọ bụ nwaanyi nwere obi umeala. Ọ bụ nke a mere o jiri nagide onodu ojoo niile ọ gabigara n'ulo Uwadife. Ọ bụkwa nwaanyi di ike ọrụ. Nwaanyinkwo na-agba mbọ nke ukwu. Mgbe Uwadife di ya nwuru, ọ bụ ya na nwa ya Kasie jikoro aka onu wee kwuo ugwo niile o jikotara.

UWADINFE

Uwadinfe bụ nwanne Nwoye ma burukwa di Nwaanyinkwo. O bukwa ya bu nna Kasie. Uwadinfe bu onye ngana, o nweghi aka oru mana onye nwere aka oru akaghi ya emefu ego. Echiche niile di n'obodo ha bu Ukobo bu nke na-agu ya ichizu mana o nweghi kobo nke aka ya. O bu ibiri ndi mmado ego ka o ji mere aka oru.

UJUNWA

Ujunwa bu nwunye nke abuo Kasie luru. O bu onye ndidi. N'agbanyeghi mkpari niile Chinyere nwunye Ikpeamaego na-enye ya oge e mere di ya onye isi oche, o jidere obi ya aka wee na-edi mkpari ndi ahụ niile. O bu nwaanyi nwere ezigbo uche, o ji ezigbo uche eso onodu obula n'ezinulo o no n'ime ya.

CHINYERE

Chinyere bu nwunye Ikpeamaego. O bu nwaanyi nwere ajoobi. O bu nke a mere o ji etu umu Kasie na-enweghi ihe obula ha mere ya. O nwere ajo onu ma na-akparikwa ndi mmadu. Okwu ya bu nwaanyi anaghi ekwe okwukwu. O bu nwaanyi ji aku di anya isi. O kworo ego di ya ji wee na-eleda ndi mmadu anya.

NKA ASUSU

Oja Dufuo Dike, dike abaa ala, oja abaa akpa, ahiriokwu a bu ilu nke putara na onye obula di ndu ekwesighi i were maka ihe onye ozọ mere jee ime etu ahụ onye ahụ mere, n'ih na onye obula nwere akaraka Chi nyere ya o ji di iche na nke ndi ozọ. Ozọ bu na mmadu etosighi ka akunauba o kpatara dufuo ya uzọ, maka na o dufuo ya uzọ, isi aghaghi iso ya laa mmuo. Odee iduuazi a gbara nnukwu mbo n'iji Igbo Izugbe dee akwukwo ya. O webatakwaralundi n'akuko ya. Odee ewebatakebeghi okwu mbite ebe o di otutu. Igbo ya gara were n'onu n'ih na o mara ihe ekwe na-aku n'ih gbasara nkaasusu Igbo. Naani ebe a na-enwe obere ihe nhiaahu bu n'ebe o ufodu o mere ndehie. O jikwazi ilu, ukabuilu, myiri, mburu, asiniilu na atumatokwu ndi ozogasi wee saa edemede ya ahụ. Onye obula na-agu akwukwo a na-enwe mmasi igu ya maka n'asusu ya dabakwara n'isi ihe o na-ako maka ya.

ILU

Ilu bu nkenke atumatu okwu na-achikota ihe a na-ekwu maka ya o wee doo anya, toto utu, gosi nkaokwu ma taporo n'uche n'ih na o nwere nnochite anya ihe niile di n'ime akuko koru. Ilu bu mmanu ndi Igbo ji eri okwu. E nwegasiri ebe di iche iche o webatagasiri ilu n'akwukwo ya. Ha gunyere:

- Okuko hapu kwom, gin ka o ga-eji zuo umu ya? (ihu:4). Nke a putara mmadu hapu ihe o ji adi ndu, gin ka o ga-eji adi ndu ya. Ilu a putara ihe mgbe Osundu biara ugwo n'ulo Uwadinfe.
- Nwata erughi eru wara ogodo, ikuku e buru ya, buru ogodo o wa. (ihu:22). Onye turu ilu a bu Nwaanyinkwo mgbe Kasie nwetachara onwe ya n'oria dara ya mgbe o duru Ikuku aka n'onu ubochi a gbara ikoro. Nke a putara na nwata mee ihe o rughi ogo ya, ogho ya ahia, wdg.

AKPALAOKWU

Akpalaokwu bụ atumatụ okwu a naghị esi na nghọta mkpuruokwu mejuputara ya amata ihe ọ putara, kama nghọta ya na-adabere na nkwekọrịta ndị nwe asụsụ e ji sụọ ya. Akpalaokwu putagasiri ihe n'idiuazị a gụnyere:

- Onye biri ego ahụ ghara inye ya, mata n'afọ tara onye ahụ mmiri (ihu 2). Nke a putara mmadụ nweghi obi ebere.
- Iwe juru Ọbịi obi ka Nnaemeka nọrọ ala (ihu 75).
- Chinyere si n'azụ ahụ ụzọ, (ihu 10). Ọ putara na Chinyere mara ihe nke ọma, wdg.

UKABUILU

Ukabuilu bụ ilu e tinyere n'ụdị nkenke akụkọ nke e ji akuzi ihe maọbụ adu mmadụ ọdụ.

Imaatụ ha dị ka o siri putagasi ihe n'idiuazị a gụnyere:

- Mmiri riri enyi ka mbe na-awakwara ọgọdọ, mbe ọ ga-awụ mmiri ahụ awụ ka ọ ga egwu ya egwu? (ihu 72). Nke a putara na mmadụ mee ihe kariri ya, ọ taa isi ya.
- Ebiogwụ ka ụmụnna ya gwara ya o puwe ogwu ka o pufọ ebe ha ga-ejide ya aka ma ahụ riawa ya (ihu 103). Nke a putara na mmadụ na-eme ihe n'ụwa a, ya chetakwa maka echi, wdg.

ASINIILU

Asiniilu bụ ụdị ilu a na-akpọ otu onye maọbụ ihe aha si na ọ bụ ihe onye ahụ maọbụ ihe ahụ kwuru. Ọ ga-enweriri ihe merenụ ma ọ bukwanyu ihe a na-ekwu maka ya tupu a tọ ụdị ilu diotu a. Ọ naghị adaputa na nkiti. E ji ya ama atụ ihe, ekwuputa ihe a chọghị ikwu baa, enye ndumọdụ, akuziri mmadụ ihe na kwa ido mmadụ aka na ntị.

MYIRI

Myiri na-akọwa na otu ihe dika ihe ọzọ n'odidi maọbụ n'akparamagwa ya.

- Nwaanyi Ụwadinfe luru wusara n'Ukobo ka ntụ ụguru (ihu 12)
- Kasie na-eto ka ome ji ... (ihu 13)
- Ha riri oriri ka mbe ma mee ego ka enyi (ihu: 41)
- Ọ na-amikpo ka okporoko ma onye juo ya ka o mere ọ si na nsogbu adighi. (ihu:53), wdg.

MBURU

Nke a bụ atumatụ okwu e ji atunyere ihe abuo na-enweghi oyiri n'udi ma ọ bụ ihe ahụ a na-atunyere ya. Atumatụ okwu a na-ejikari 'bu' egosiputa myiri ya.

- Ndị o tokoroala ha na ibe ha isi bu aja di n'ala. (ihu:15)
- I buru onye ihe umuagboghọ na-adị nno mma ghara Ngoo na Ọbịi kpo ha ọzọ, mata na gi bu ejula kpuru isi, ji aka gi wọ onwe gi nri. (ihu: 45), wdg.

MMEMMADU

Nke a bụ atumatụ okwu e nwere na-enye ihe abughi mmadụ akparamagwa mmadụ.

- Uwadife anwuola ma ugwo o jikoro ndi mmadu na-eku ume. (ihu:25)
- O hula ahuhu anya n'owa, o dighikwa ihe o na-akwara akwa n'ih na o bu naani onye akwa nyere onu na-ekpo ogodo ekpo. (ihu 66), wdg.

EGBEOKWU

N'atumatuokwu a, a na-akpnyefe nnu oke n'ihe a na-ekwu maka ya. O di na nwata na-ako ala ha niile. (ihu:11)

- Tupu Kasie ruo bee ha, igbe ozu adoroala mmadu na-ari ibe ya elu. (ihu: 66)
- O juru nwoke ahu ihe ji ibia kporo ya; na ndi na-abjara ya di bu aja di n'ala. (ihu:34)

AJUJU NZARAONWE

Nke a bu ajuju akpachapuru anya wee juo n'uzo ajuju ahu ga-esi ziputa osisa ya. Nke a putara na ya bu ajuju zara onwe ya ma o chokwaghi aziza. N'ezie o bu okwu nkiti nke a kpachapuru anya rogharia n'uzo o di ka ajuju iji wee wulie mmuo maobu iji rutu ihe a choro ikwu aka nke oma. Ha gunyere:

- A gbaa mbu, o Tuo n'ogwe, a gbaa abuo o tuo n'ogwe, o bu ogwe ka a piri aku? (ihu:53). o bu ka onwu na-adi? (ihu: 56)
- Mmiri riri enyi ka mbe na-awakwara ogodo, mbe o ga-awu mmiri ahu? Ka o ga-egwu ya egwu? (ihu:72), wdg.

OKWU MBITE

- Mekaniiki (ihu: 57)
- Nomba (ihu:98)

OLUNDI

- Ifiota (ihu:2,3)
- Ewoghi (ihu:22)
- Akpori (ihu:25)
- Kere (ihu:25), wdg

NDEJO DI N'AKWUKWO

Ihe ndehie Ihu akwukwo Ihe o kwesiri Ibu

Akpori 25 Akpari

Nara 34 Lara

Mu 39 Muru

Okafor 52 Okafo

Nma 80 Mma

Muo 84 Mmuo

Onyeagwalam 99 Onye agwala m

Eti eti 101 Eti eti

IHE NCHỌCHA, NCHIKỌTA NA NTỤNYE ARO

Nchikọta Nchọputa

Na nchọcha a, a chọputara na odee ghaliri nke ukwu ihu na o webataghi otutu okwu mbite na olundi mgbe o na-edede akuko ya, o gbara mbọ nke ukwu n'iji asusu Igbo Izugbe dee akwukwo iduuzi a. O malitere akuko ya n'isi, o mabighi ya amabi. Odee akuko a gbasokwara ezigbo usoro di mma e ji ede akuko were dee ya n'ihu na ihe mere n'isi na-enwe mmetuta n'isi nke ozọ na-esote ya. Nke a mere n'edemede ya na-aga were were n'onu mgbe a na-agu ya. O kodakwara akuko ya ala nke oma. Ahiriokwu ya na-adị nke nke na nke nke, nke mere ka igu ya bu akwukwo iduuzi di mfe ma dikwa utu. O jikwa nka asusu di iche iche wee choo akuko ya mma. N'iduuzi a bu Oja Dufuo Dike, odee kowara na mmadu tosiri iche ihe obula a gwara ya eche nke oma tupu o gbaso ukpuru ahụ. Nke a bu maka na a na-atu n'ilu si na dibia na-agbara ofeke afa, ofeke na-atugharikwa n'ime obi ya tupu o mewe, maka na anu nwere aji soro ngwere mma mmiri, o koo ngwere, o gaghị ako ya. Ozọ bu na onye chowakwa ogologo ndu, ya zeere oke akpiri na asiri n'ihu na a jughi aju eri na arjaghi aria anwu bu nwanne. Nke a bu maka na o bu oke akpiri butere Obi onwu, ebe ige asiri dulara dike bu Ikpeamaego ala mmuo. Anyi chọputara na ebunobi odee o jiri dee akwukwo ya bu ka o kowara ohanze na ukwu na-aga wam wam, na anya na-aga sam sam na-ahu ya, onye na egbu, ya na-ezere isi ya, n'ihu na onye gbughie, o da gbuo ya. Ebe ndi o bu n'obi dee ya bu n'ebe otutu umu nwaanyi ndi na-eji ahụ ha achu ego na ndi eziokwu na-afu ufu na nti dika Okwuanyiону na Omicha.

MMECHI

Nchọcha a lebanere anya na nkaasusu di ka o di n'akwukwo iduuzi 'Oja Dufuo Dike'. Mbunobi nchọcha a bu iziputagasi nkaasusu digasi n' akwukwo iduuzi a ma kowadaa ha nke oma di ka o si gbasata akuko e nwere n'iduuzi a siri di. Nchọcha a elebaneyeghi anya na ntapi nkaasusu niile ahutara n'akwukwo iduuzi a, kama o bu naani ilu, asinilu nakwa atumatu okwu ufodu ndi ozọ ka o tapiri.

NTỤNYE ARO

Na ntunye aro, ndi nchọcha na-agwa umu akwukwo ndi no na ngalaba amumamu asusu, tumadi n'Igbo ka ha na-enwe mmasi n'akwukwo iduuzi Igbo ma gakwa n'ihu n'inyocho ndi a na-enyochabeghi iji choputa mma ha na n'ebe ha riri mperi. Nke a bu n'ihu na o bu onye banere n'ime ulo bu naani onye nwere ike ikwu etu ulo ahu di. Ozọ, onye ga-eme udi nchọcha a ga-agba mbu hu na ya mara ihe ekwe na-aku banere atumatu okwu e nwere n'asusu obula o na-eme nchọcha na ya, ka o onwe ike mara nke bu nke.

EDEMSIḐIA

- Abrams, M. H. (1981). *A Glossary of literary terms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Anozie, C. C. (2007). *Uche Bụ Akpa*. Onitsha: Varsity Publishing Company Ltd.
- Crystal, D. (1971). *Linguistics*. London: Hazell Watson and Viney Ltd.
- Ebe, A. E. (2003). *Ederede n'aka nke ebiputaghị ebiputa n'akwukwọ*.
- Emenanjo, N. (1987). *Element of modern Igbo grammar*. Ibadan: Oxford University Press.
- Eze, C. N., Aboh, C. S. & Aruah, V. O. (2017). Uru asụsụ bara na mwulite, nchekwa na mbufe sayensị na nkanuuzụ: Dịka si metụta Naijiria. Na K. Nwadiolor (Ohz.). *The Creative Artist: A Journal of Theatre and Media Studies*, 13(2), 158-169.
- Ezebuilo, C. N. & Eze, E. A. (2022). Uru asụsụ bara na nchekwa na ọgwugwo nrịanrịa di ka o si metụta nje na ọrịa obirinaajaocha. *Port-Harcourt Journal of History & Diplomatic Studies (PJHDS)*, 9(2), 319-335.
- Hornby, S. A. (1974). *Oxford advanced learners dictionary of current English*. Oxford University Press.
- Igbeaku, B. C. (2009). *Ntọala nnyocha agumagu ederede*. Nsukka: Paschal Communication.
- Igiligi, T. C. na Ogenyi, S. O. (2006). *Literature for enjoyment*. Enugu: Amazing Grace Publishers.
- Ngoesi, M. C. (2000). *Nchikota ihe omumu nke Asusu Igbo maka ule sinio sekodiri*. Nkpor: Optimal Press Limited.
- Nwadike, I. U. (1992). *Ntọala agumagu Igbo*. Nsukka: Ifunanya Publisher.
- Ofomata, C. E. (2005). *Ndezu utosusu Igbo nke ndi junio sekodiri*. Enugu: Fidgina Global.
- Okafo, S. O. (2008). *Akanka n'agumagu Igbo*. Enugu: Colours Communication.
- Okebalama, C. N. (2003). *Mkpolite agumagu onu Igbo*. Enugu: Snaap Jones.
- Okeye, O. I. (2004). *Ntuziaka maka udaasusu, utosusu na omenala Igbo nke ndi junio sekodiri nta*. Enugu: Innoge Trading Company Limited.